

יהדות בוכארה — מונח כולל. ליהדות אסיה התיכונה שבשלטון רוסיה, אף שבוכארה היא רק חלק מאזור זה — היא עתיקת יומין, אולם דמותה כפי שהיא ידועה לנו מן הדורות האחרונים עוצבה רק מתחילת המאה ה-19. יש הרבה קווים של ייחוד בתולדות יהדות בוכארה בעת החדשה: כמצבה בין שלטון נוצרי-אירופי ליושבי הארץ המוסלמים, בפעילותה הכלכלית, בתרומתה ליישוב הארץ ובזיקותיה ליהדות הדוברת פרסית מזה וליהדות רוסיה מזה. אולם חרף הייחוד שבתולדותיה, ספרות המחקר על אודותיה דלה ביותר. חסר זה אנו מבקשים למלא במידת-מה בחוברת זו של 'פעמים'.

□ פרופסור מיכאל זנד, במאמר הפותח את החוברת, מביא את האזכורים והעדויות על ההתחלות של התיישבות היהודים באסיה התיכונה עד המאה ה-12. רמזים ראשונים על נוכחותם באזור מצויים מן המאה הראשונה לפני הספירה והערות הודאית הראשונה היא מן המחצית הראשונה של המאה הרביעית. העדויות המרוכזות במאמר מתוך מיגוון של מקורות, בחלקם עלומים ונדירים, אף שאינן מקנות תמונה רציפה של נוכחות יהודית, משמשות יסודות לתמונה מקפת יותר.

במאמר שני דן המחבר ביהדות בוכארה בתקופת כיבוש אסיה התיכונה בידי הרוסים, למעשה במאה ה-19 כולה. המחבר דן במהלכי הכיבוש הרוסי ובגורמים ליחס השלטון הצארי אל יהודי אסיה התיכונה, ביחס היהודים כלפי הכובש, במאפיינים הדמוגרפיים, הכלכליים והמקצועיים של היהודים ובתפרוסת הגיאוגרפית שלהם. זהו מאמר יסוד על יהדות בוכארה בתקופה שבה עוצבה דמותה, כפי שהיא מוכרת לנו בעת החדשה.

המחבר הוא פרופסור בחוג ללימודים הודיים, איראניים וארמניים באוניברסיטה העברית ירושלים.

□ פרופסור אמנון נצר מנתח את 'שהזאדה וצופי', יצירה שירית בפרסית-יהודית מאת אלישע בן שמואל, כנראה איש סמרקנד במאה ה-17. יצירה זו מיוסדת על 'בן

המלך והנזיר' מאת אברהם בן חסדאי (ספרד, המאה ה-13). עד כה לא ידועה יצירת ספרות מאת יהודי אסיה התיכונה שחוכרה לפני 'שהזאדה וצופי'. המחבר הוא פרופסור בחוג ללימודים הודיים, איראניים וארמניים באוניברסיטה העברית, ירושלים.

□ ד"ר דב ב' ירושבסקי מפרסם תעודה: סיכום דיון שהתקיים בממשלת רוסיה הצארית ב-25 ביאנואר 1908 על מעמדם המשפטי של יהודי אסיה התיכונה. התעודה בצירוף המבוא וההערות מאת המחבר חושפים את שיקולי השלטון הצארי בפתלתולי מדיניותו כלפי היהודים הבוכארים בעת הדיון וקודם לכן. המחבר הוא חוקר בכיר במכון לחקר ברית-המועצות באוניברסיטת תל-אביב.

□ אברהם בן-יעקב מביא לדפוס סקירה על יהדות בוכארה מאת הרב חיים בן פנחס הכהן (רביז), שפורסמה בשנת תרמ"ט בכתב-העת 'פרח' בכאלכותה. אישיות הכותב, ששימש כרב ראשי של יהדות בוכארה, וכמוהו אביו לפניו ובנו אחריו, ונדירותו של 'פרח' אשר רק עותק אחד ממנו נשתמר היו המניע לפרסם מחדש מאמר זה. המחבר הוא חוקר שפירסם חיבורים רבים על יהדות בבל.

□ בנימין בן-דוד מביא קטעים אוטוביוגרפיים מאת נתן דוידוף, אחד היזמים הכלכליים הגדולים באסיה התיכונה בשנים שקדמו למהפכה הבולשביקית. דוידוף עסק בייבוא ובייצוא של מוצרים רבים, בפיתוח מכרות, כתעשייה, בחקלאות ועוד. סיפורו האישי חושף טפח מחיי עתירי הממון ביהדות בוכארה, שתרמו לא-מעט לחיים הציבוריים של אחיהם באסיה התיכונה ובארץ-ישראל. מחבר המאמר, חבר קבוצת חניטה, הוא נכדו של נתן דוידוף.

□ גירוא פוזיילוב מתאר את שלבי העלייה של יהודי בוכארה לארץ-ישראל והתיישבותם בה, משנות ה-1830 עד פרוץ מלחמת-העולם הראשונה. בתקופה זו ניכרה תרומתה של יהדות זו לבניין הארץ, במיוחד בהקמת שכונת הבוכארים בירושלים ובנדבנותם למוסדות הישוב. המאמר מבוסס על עבודת גמר של המחבר לקבלת תואר מוסמך במחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת בראילן.

□ בוכארה היתה יעד מבוקש לשלוחי ארץ-ישראל. אברהם יערי מציין בחיבורו 27 שד"רים שהגיעו אליה בין השנים תרמ"א-תרע"ד, אולם מתוך חיבור שבכתב-יד, מזכרת גיטין' מאת הרב הראשי ליהדות בוכארה (תרנ"ו-תרצ"א) חזקה הכהן רבין, וכן מתוך מקורות אחרים מסתבר, שמספר השלוחים לבוכארה בתקופה זו היה יותר גדול, לפחות 66. השלוחים גם מילאו תפקידים דתיים וקהילתיים רבים בבוכארה. אברהם רבין הוא נכדו של מחבר 'מזכרת גיטין'.

□ ירון הראל עוסק במוסדות העדה הבוכארית בארץ-ישראל בשנות 1914-1944, בפועלם היישובי והעדתי וכיחסים הפנימיים בתוכם. תקופה זו בתולדות יהודי בוכארה מתאפיינת בשקיעת מוסדותיהם העדתיים. המחבר הוא תלמיד מחקר במחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת בר-אילן.

□ מ' זובין מביא את מספר היהודים במחוז סמרקנד בשנת 1979 ואת התפלגותם האתנית (לקבוצות-מוצא עדתיות) והלשונית. המאמר מבוסס על נתוני מיפקד האוכלוסין בכרית-המועצות באותה שנה. המחבר, החותם על מאמרו בשם-עט, הוא חוקר החי בכרית-המועצות. מתרגם המאמר הוא דן חרוב.

□ קאתרין פוז'ול מביאה סקירה על קהילות היהודים הבוכארים באסיה התיכונה כיום, ובפירוט על 10 מהן. המאמר, המבוסס על ביקורים מרובים של המחברת באזור וגביית עדויות מפי מידענים, נותן תמונה בדבר הפעילות הדתית והקהילתית של היהודים ואומדנים על מספרם.

ראויים לציון התצלומים של פרדריק ברנר, צלם אמן מפאריס, המלווים את המאמר. המחברת היא חוקרת במכון הצרפתי ללימודי אנטוליה באסתאנבול, תורכיה.

□ ד"ר יירזי בצ'קה סוקר את יצירתו השירית של מוחיב (שם-עט של מרדכי חייא בצ'איב, החי כיום בישראל), בתאגייכית-יהודית. המחבר הוא חוקר הספרות התאגייכית, איש המכון למזרחנות של האקדמיה למדעים של צ'כוסלובאקיה.

ולסיום — חובה נעימה היא להודות לפרופסור מיכאל זנד, החוקר המובהק של יהדות בוכארה, אשר נוסף למאמריו בחוברת, סייע לנו בייעוץ מדעי ובגיוס מאמרים, בהכנת המפות והאיורים לחוברת ובקביעת התעתיק. אשר לתעתיק, הקורא ימצא כי שמות רבים של מקומות ואישים נתנו כאן שלא כמקובל, אלא כמתבקש על-פי מקורן של מילים אלה.

החוברת שלפנינו היא פרי תכנון ועבודה של שנים ארוכות, בגלל מיעוט חוקרים מיומנים על נושא זה. ואנו חותמים אותה בהרגשת סיפוק, הן בשל מספר המאמרים הניתנים בה, שחייבונו להוציא חוברת מוגדלת בהיקפה, והן משום שבכתיבתם חברו חוקרים ותיקים ומוסמכים, מהם מעבר למסך הברזל, ובצידם פרחי חוקרים שמוצאם מבוכארה.